

Spor o vivisekce jako spor o hodnoty?

Příspěvek na workshopu projektu

Veda, společnost, hodnoty: filozofická analýza ich vzájomných väzieb a interakcií (VESHOD)

Bratislava 25. 11. 2016

Zdeňka Jastrzemska, Katedra filozofie, FF MU

jastrzem@phil.muni.cz

Osnova a otázky

1) Podoba medicíny v 19. století

Co bylo předpokladem rozvoje medicíny, která začala stavět na moderních vědeckých metodách?

2) Situace a diskuse v Anglii

Proč byl anglický gentleman zdrženlivý v provádění experimentů na zvířatech? Jaké argumenty využívaly jednotlivé strany sporu a co leží v jejich pozadí?

3) Situace a diskuse v Českých zemích

Proč byl spor nejdříve pouze sledován? Jakou podobu měla diskuse v Českých zemích na počátku 20. století? Jaké další argumenty se zde objevily? Na základě čeho zdůvodňovaly jednotlivé strany své pozice?

Medicína na počátku 19. století

- porovnávání klinických a patologických nálezů – rozvoj klasifikace nemocí
- rozvoj nástrojů a pomůcek pro zjišťování objektivních projevů nemoci (např. stetoskop) – včasná diagnostika

→ podpora **ontologického pojetí nemoci**

Pro rozvoj medicíny však bylo klíčové takové chápání nemoci opustit.

Medicína jako moderní věda

Laboratoře – pozorování a experimentování za kontrolovaných podmínek, sloužící k předkládání a testování hypotéz

- mikroskopování, vivisekce, chemicko-fyzikální analýza biologických procesů

- Německo a Francie

- histologie, materia medica (farmakologie),
experimentální fyziologie

Vivisekce a anglický gentleman

V Anglii byly vivisekce prováděny pouze výjimečně - například M. Hall (1790-1857)

Důvody zdrženlivosti:

- téma blahobytu zvířat
- bohatá a vlivná společnost na ochranu zvířat
(**R**oyal **S**ociety for the **P**revention of **C**ruelty to **A**nimals)
- strnulost univerzitního vzdělávání

Situace v 70. letech 19. století v Anglii

John S. Burton Sanderson (1828-1905) University College London

Michael Foster (1836-1907) Trinity College Cambridge

British Association for the Advancement of Science – vydává pokyny k provádění fyziologických experimentů na zvířatech

Téma vivisekčí se stává předmětem veřejné diskuse.

→ **1875** projednány dva návrhy zákona

→ **ustanovení královské komise**

(the Royal Commission on the practice of subjecting live animals to experiments for scientific purposes)

→ **1876 přijetí zákona, který platil po následujících 110 let**

Zbytečná krutost

Cruelty to Animals Act, 1876

Bolestivé experimenty na zvířatech mohou být prováděny za 1) za účelem rozvoje nových fyziologických znalostí nebo znalostí, které budou užitečné pro záchranu nebo prodloužení života nebo zmírnění utrpení;

2) jako ilustrace při výuce za předpokladu, že jsou zcela nezbytné pro získání fyziologických znalostí nebo znalostí, které budou užitečné pro záchranu nebo prodloužení života nebo zmírnění utrpení.

Zvířata musí 3) být během takových experimentů pod vlivem anestetik, dostatečně silných na to, aby předcházely pocitování bolesti, přičemž kurare není pro účely tohoto zákona považováno za anestetikum;

4) být usmrcena, pokud je pravděpodobné, že bolest přetrvává i po skončení účinku anestetik, nebo pokud bylo zvíře během pokusu vážně poraněno.

Experimenty na živých zvířatech 5) mohou být prováděny pouze osobou, která je držitelem státní licence, přičemž může být požadováno, aby taková osoba poskytovala zprávy o svých experimentech a ohlašovala místo jejich konání za účelem jejich případné kontroly.

Anti-vivisekční společnosti

Od omezení k požadavku zákazu

1875 Society for the **P**rotection of **A**nimals liable to **V**ivisection (The Victoria Street Society)

Hogganová, Coleridge, Shaftesbury, ...

Frances Power Cobbeová (1822-1904)

The Rights of Man and the Claims of Brutes. *Fraser's Magazine*, 1863, pp. 586-602.

Criminals, Idiots, Women and Minors. Manchester, 1869.

The Moral Aspects of Vivisection. *New Quarterly* 4, 1875, pp. 222-237.

The Medical Profession and Its Morality. *Modern Reviews*, 1881, pp. 7-42.

Předmluva k *The Nine Circles of the Hell of the Innocent*. London, 1892.

Pro-vivisekční opozice

1881 The International Medical Congress

- přes 3 tisíce účastníků, R. Virchow, L. Pasteur, R. Koch, R. Owen, T.H. Huxley

1882 The Association for the Advancement of Medicine by Research

- členy byli také předsedové vědeckých a lékařských společností

R. Owen. *Experimental Physiology: its Benefits to Mankind*.
London, 1882.

Charakter sporu a argumenty

- spor byl plný emocí, přehánění, překrucování, pomluv, urážek, neférové nadsázky

Jádro argumentace odpůrců:

- **vivisekce není prospěšná (užitečná)**
- **vivisekce je nemorální**

Neužitečnost vivisekcí

Námitka z neužitečnosti byla odmítnuta konkrétními příklady užitečnosti VI: William Harvey, John Hunter, Charles Bell, Joseph Lister, Claude Bernard, Louis Pasteur

X odpůrci VI doplnili, že používání experimentů na zvířatech není pro vědu nutné, že k poznání lze dospět i dedukcí (příklad Bell-Magendieho zákon)

Zhodnocení: Jde především o testování hypotéz. Zde jsou experimenty nezbytné.

Nemorálnost vivisekcí

Jak hédonistický utilitarismus, tak Kantova etika mohou ospravedlnit „pouze“ omezení vivisekcí.

Přítěžující okolnosti – znalost lékařů x neznalost například řezníků

→ ve sporu šlo o sociální status lékařů (a vědců obecně), o vzrůstající roli, kterou začali hrát ve společnosti

Reflexe sporu v Českých zemích

– informování a hodnocení v dobovém tisku

Časopis českých lékařů, Vesmír, Květy

X

Lumír, Posel z Prahy

1885 tzv. Vivisekční výnos

- regulace zneužívání, resp. nadměrné používání pokusů na zvířatech
- předpis určený lékařským fakultám

Důvody „pouhého“ informování

- **role vědce v národním obrození**

(Fr. Palacký, bratři Preslové, Purkyně, ...)

- **kladné oceňování oběti**

(národní obrození stejně jako pokrok ve vědě si vyžadují oběti)

- **exaktní subjektivismus**

(Purkyně: Příspěvky k poznání vidění ze subjektivního hlediska (1818))

Diskuse na poč. 20. století

Národní listy, Přehled, Česká mysl, ...

Proti-VI: Nová kultura, Přírodní lékař

Moudrá, P. *Vivisekce. Úvahy o její ceně a prospěchu.* 1909

Pro-VI: Časopis lékařů českých, Zájmy lékařské, Lékařské rozhledy

Mareš, F. *Mravnost a kultura. K otázce vivisekce.* 1910

Vozábová, E. *O vivisekci.* 1910

Aféra hnědého psa

The Shambles of Science (1903) - deníkové záznamy Louise Lind af Hageby a Leisa Schartau z doby jejich studia lékařství v Londýně

Vivisekce nejsou nutné

Moudrá opakuje námitky proti neúčinnosti vivisekcí X Vozábová

Také tvrdí, že vivisekce nejsou pro léčbu ani pro pokrok poznání nutné.

(jako alternativu nabízí masáže, vodoléčbu, abstinenci, ale také léčebnou sílu sympatie nebo rentgenové paprsky)

Mareš hodnotí spor jako spor mezi vědeckým a přírodním lékařstvím

(součástí požadavku na zákaz VI bylo uzákonění svobody léčitelské)

Téma trestní odpovědnosti lékaře.

Nemorálnost vivisekcí

Podle Moudré:

- vivisekce mají zhoubný vliv na mravní charakter lékaře – stává se lhostejný k bolesti a utrpení
- ospravedlňování užitečností může vést k provádění experimentů na lidech, kterým je přisouzena nižší hodnota (chudí lidé, děti, černoši, ženy)
- vivisekce jsou překážkou rozvoje/obrození mladé duše studenta lékařství

(vliv východního myšlení a teosofie – touha po obrození je vložena do celé přírody → **provádění VI brání obrození duší zvířat**)

Moudrá: *Obrození duší*. 1926

(srov. Anna Kingsfordová. The Uselessness of Vivisection. *Nineteenth Century*, 1882, pp. 171-183)

Láska vs. povinnost

Podle Mareše jsou mravní hodnoty kulturním výtvořem.

Spor o VI interpretuje jako spor o hodnotu života.

Život požívaný (cit) X život tvořivý (povinnost)

(kultura východních národů X kultura evropských národů)

Hodnota založená na citu není schopna založit obecnou normu jednání (mravní zákon).

Zvířata nepatří do sféry morálky (racionality a autonomie).

(srov. Cobbeová. The Rights of Man and the Claims of Brutes. 1863)

Tedy: Spor o hodnoty je tak převeden na problém, jaké hodnoty mohou zakládat normy jednání.

Závěry

- Příkaz „Měli bychom se vyvarovat působení zbytečné bolesti i u zvířat“ nebyl zpochybňován.
- Ani hédonistický utilitarismus, ani Kantova etika neposkytují dostatečný důvod pro zákaz vivisekcí.
- Spor o vivisekce byl v Anglii především sporem o status vědců.
- Neproblematické postavení vědců v české společnosti bylo jedním z hlavních důvodů, proč v poslední třetině 19. století nebyla diskuse o experimentování se zvířaty intenzivněji tematizována.
- Později se spor vedl v rovině vědecká vs. alternativní medicína. To naráželo na téma trestně právní odpovědnosti lékařů.
- Spor o hodnoty byl převeden na problém, jaké hodnoty mohou zakládat normy jednání.

Další literatura

- French, Richard D. *Antivivisection and medical science in Victorian society*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1975.
- Guerrini, Anita. *Experimenting with humans and animals: from Galen to animal rights*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2003.
- Lansbury, Coral. *The old brown dog : women, workers, and vivisection in Edwardian England*. Madison, Wisconsin : University of Wisconsin Press, 1985.
- Porter, Roy. *Největší dobrodiní lidstva: historie medicíny od starověku po současnost*. Praha: Prostor, 2001.
- Report of the Royal Commission on the practice of subjecting live animals to experiments for scientific purposes : with minutes and evidence and appendix. London, 1876.
- Rurke, Nicolaas A. *Vivisection in historical perspective*. London: Routledge, 1990.
- Williamson, Lori. *Power and protest: Frances Power Cobbe and Victorian society*. Rivers Oram. 2005.